

DE BUITENLANDSE WERKWEK IN SIEGMUNDSBURG, THÜRINGERWALD, 18–24 SEPTEMBER 2010

Kees Bulthuis (red.)

Lichtstraat 147, 5611 XD Eindhoven

Met bijdragen van Luc Lenaerts, Atte van den Berg en Marian Jagers

Bulthuis, K. (ed.). 2011. On the foray in Siegmundsburg, Germany, 18–24 september 2010. *Coolia* 54(2): 83–91.

Siegmundsburg in Germany was the base for the excursions during the foray abroad of the NMV in 2010. More than 600 species were found by ca. 30 members. Among the many interesting finds were: *Collybia racemosa*, *Leucoscypha patavina*, *Peziza emileia*, *Microglossum viride*, *Ramaria gracilis* and *Ramaria apiculata*.

De Buitenlandse Werkweek in Siegmundsburg, Duitsland, werd ook deze keer weer uitstekend georganiseerd door Stip Helleman. Het onderkomen was zeer goed en de werkruimte was groot. De omgeving was zeer gevarieerd, op alle dagen was er gezorgd voor een flinke portie zon en door de inbreng van de enthousiaste lokale paddenstoelenliefhebbers werden ook nog eens de juiste plekken opgezocht en gevonden. Op de enige dag dat deze lokale kenners er niet bij waren, werd de beoogde lokatie dan ook meteen niet direct bereikt. Voor een afstand van 15 kilometer was iets meer dan een uur nodig, waarbij een zeker dorp drie keer door onze auto's in dezelfde richting werd doorkruist. Dit uiteraard tot grote verbazing van twee elkaar bijpratende dorpsbewoonsters.

Door de kleine dertig deelnemers (waaronder dit keer wederom enige (zes) zuiderburen) werd een groot aantal soorten paddenstoelen gevonden. De lijst van vondsten, bijgehouden door Ellen Huijser, bevat meer dan 600 namen. Het zal u dan ook niet verbazen dat de sfeer uitstekend was, neigend naar uitbundig. Er werd onderling stevig gediscussieerd om tot de juiste namen op de lijst te komen. Kortom, het was een geweldige week.

Helaas was het alweer de laatste keer dat de Buitenlandse Werkweek door Stip Helleman georganiseerd werd en zo nam hij in Thüringerwald op het hoogtepunt van zijn coördinatorschaps afscheid, een afscheid dat de laatste avond terecht de nodige aandacht kreeg. Stip: je was geweldig!

Figuur 1. Stinkgordijnzwam (*Cortinarius traganus*). (Foto: Daniëlle Lenaerts)

Hieronder geven wij een impressie van de week. Luc Lenaerts levert een bloemlezing van de dagelijkse vondsten. Atte van den Berg beschrijft een zonnige maandag met asco's en Marian Jagers vindt (alweer) wat bijzonders!

De week van Luc Lenaerts

Iedereen zag er tevreden uit met de vondsten op de eerste excursiedag in het NSG Neuhaus am Rennweg, Herrnberg onder leiding van de Duitse vrienden. Dat merkten we onmiddellijk bij onze (late) aankomst, 's avonds. Al meteen werden ons *Ramaria gracilis* (Anijskoraalzwam), een kleine bleke koraalzwam, met anijsgeur, en *Ramaria apiculata* (Sierlijke koraalzwam), een gele koraalzwam met groene topjes, getoond. We waren snel de lange rit naar Thüringen vergeten.

Maandag

De tweede dag werd in de voormiddag in Rabenäussig het beukenbos van Zinzelhöhle bezocht. Bijna onmiddellijk werd *Microglossum viride* of Groene aardtong gevonden. Verderop leek het bos tegen te vallen. De helling was pas gekapt en lag er troosteloos bij. Toch werd tussen de beukenbladeren *Collybia racemosa* (Vertakte collybia) gevonden (waar verderop nader wordt ingegaan door Marian Jagers). Dan maar afgedaald naar de voet van het bos en plots waren de te verwachten soorten aanwezig: *Craterellus cornucopioides* (Hoorn-van-overvloed), *Hygrophorus eburneus* (Ivoorzwam), *Lactarius pallidus* (Bleke melkzwam), *Mycena crocata* (Prachtmycena), *Strobilomyces strobilaceus* (Geschubde boleet), *Lycoperdon echinatum* (Stekelige stuifzwam), maar ook *Inocybe bongardii* of Geurende vezelkop met zoetige geur en vlees dat bij kwetsen licht rood verkleurt. Een groep forse, bleke 'slijmkop-

Figuur 2. *Perenslijmkop* (*Hygrophorus poetarum*). (Foto: Daniëlle Lenaerts)

Figuur 3. *Spateltrilzwam* (*Tremiscus helvelloides*). (Foto: Daniëlle Lenaerts)

pen' met crème tot oranjeroze tinten in de hoed bleek *Hygrophorus poetarum* te zijn. Dankzij de aanwezigheid van verschillende Cortinariusspecialisten konden we de ganse week kennis maken met een groot aantal gedetermineerde (!) gordijnzwammen. Tijdens deze excursie waren er al *Cortinarius anserinus* of Geurende gordijnzwam, met zoetige geur, bittere hoedhuid, bleekoker hoed en knol, blauwviolette steel en plaatjes en citroenvormige sporen, evenals *Cortinarius cinnabarinus* of Vermiljoengordijnzwam, met schitterende vermiljoentinten.

In de namiddag werd in Rabenäussig het bijzonder paddenstoelenrijk sparrenbos van de 'Langenberg und Kurzerberg' bezocht. Het eerste uur kwamen we nog geen 100 meter ver. We raakten nauwelijks uitgekeken op de vele exemplaren van *Lactarius scrobiculatus* (Vleksteelmelkzwam), *Mycena rosella* (Roze sparrenmycena), *Lactarius deterrimus* (Peenrode melkzwam), *Russula queletii* (Purperrode russula), *Tremiscus helvelloides* (Spateltrilzwam), *Sarcodon imbricatum* (Sparrenstekelzwam), *Geastrum quadrifidum* (Vierslippige aardster) en de massale hoeveelheden *Cantharellus aurora*. *Cortinarius malicorius* of Goudrandgordijnzwam, met mooie oranje hoedrand, oranje lamellen, donkerder hoedcentrum en donkerder steel kon vergeleken worden met een verderop groeiende *Cortinarius limonius*, met oranje hoed en steel. *Cortinarius traganus* (Stinkgordijnzwam) met paarse hoed en steel en gemarmerd bruinig vlees en *Cortinarius laniger* (Kaneelkleurige gordijnzwam) met oranjebruine hoed, oranjebruine lamellen en witte cilindrische steel met ring en guirlandes, vormden een mooie afsluiter van de dag.

De asco-maandag van Atte van den Berg

Het pad voerde omhoog langs een beekje en al snel diende de eerste leuke vondst zich aan: *Microglossum viride* (Groene aardtong) en dat in een respectabel aantal, zodat de fotografen onder ons zich konden uitleven. De steile beekoever maakte het hen toch nog aardig lastig.

Figuur 4. *Craterellus cornucopioides* (Hoorn van overvloed). (Foto: Atte van den Berg)

Maar je moet voor zoiets moois toch wat over hebben.

Het beekdal leverde verder maar sporadisch wat leuke asco's, wel gewone, zoals *Cordyceps ophioglossoides* (Zwarte truffelknotszwam) en *Helvella crispa* en *H. lacunosa* (Witte en Zwarte kluiфzwam). Vlak voor de lunchpauze stond eenzaam langs het pad *Helvella latispora* (Witstelige zadelkluiфzwam), een ietwat ongelukkig exemplaar, maar toch.

Besloten werd terug te gaan naar de auto's. Gelukkig namen we een zijpad en hierlangs vond een van ons een flink aantal Hoorn van overvloed. Even verderop lag een soort leemwand, die bij nadere beschouwing oranje-rood bespikkeld was. 's Avonds haalde Henk Huijsen daar twee soorten wimperzwallen uit: *Scutellinia legaliae* en *Sc. minor* (Stersporige wimper-

Figuur 5. *Leucoscypha patavina* (Bruin viltkogeltje). (Foto: Atte van den Berg)

Figuur 6. *Peziza emileia* (Veelkleurige bosbekerzwam). (Foto: Atte van den Berg)

zwam en Graslandwimperzwam). De koek was nog niet op, want even verder stonden er ook nog oorzwammen, resp. *Otidea bufonia* en *O. onotica* (Donker hazoor en het Varkensoor).

Een deel van de groep wilde toch naar de eerste halteplaats, maar zelf gaf ik er de voorkeur aan om terug te gaan naar ons verblijf, want vlak daarbij was een oude brandplek met *Leucoscypha patavina* (Bruin viltkogeltje) en die wilde ik nog op de foto zetten.

Toen de andere groep thuiskwam kreeg ik van Marian Jagers nog een fantastische groep peziza's: *Peziza emileia* (Veelkleurige bosbekerzwam). Was ik toch maar met de doorzetters meegegaan, want in datzelfde bos vonden we een paar dagen later nog *Peziza saniosa*, die zo mooi paars melkt.

De maandag van Marian Jagers

De maandagochtendexcursie vond plaats in een overwegend met beuken maar ook met ander loof- en naaldbomen begroeid hellingbos, een vijftal kilometers van het sparrenbos verwijderd. Vanaf de parkeerplaats aldaar volgden we een smal pad de heuvel op en spoedig werden de eerste paddenstoelen gevonden. In het hoger gelegen gedeelte van het bos was helaas recent gekapt en was vrijwel niets meer te vinden. Langs een regengeul daalde ik weer af naar een lager gelegen deel, bukte ergens om een paddenstoel te bekijken en toen viel me een groepje vreemd gevormde paddenstoelensteeltjes op. Ze waren geheel bezet met zijtakjes. De meeste hadden aan de top een hoedje maar er waren er ook bij zonder. De wonderlijke steeltjes had ik op foto's al eens gezien. Het is zo'n soort waarvan je hoopt het ooit zelf te vinden en daar lag het plots tussen de beukenbladeren. Het was *Collybia racemosa* (= *Dendrocollybia racemosa* in "Funga Nordica"), Vertakte collybia. In Nederland komt de soort ook voor maar, net als in het buitenland, worden vondsten zelden gemeld. Nadat de vruchtlichamen uit het

Beknopte beschrijving van *Collybia racemosa*

Macroscopische kenmerken:

Hoed: tot ± 1 cm doorsnede; grijzig bruinachtige-grijs; convex tot uitgespreid.

Lamellen: grijzig lichtbruin, bruiner dan de hoed, aangehecht, vrij ver uiteen.

Steel: ± 12 cm lang en 0,25 cm breed; bruin-grijs tot vrij donkerbruin; over de gehele lengte bezet met zijtakjes die voorzien zijn van een slijmerig hoed-achtig uiteinde. Sommige stelen hebben aan de top een slijmerig kapje of beginnend hoedje.

Sclerotium: zwart, ongeveer 5 mm doorsnede.

Microscopische kenmerken van het gedroogde materiaal:

Sporen: geslachtelijke niet waargenomen; ongeslachtelijke sporen massaal aanwezig; veelvormig, o.a. cilindrisch, hoekig, elliptisch tot ongeveer $12,5 \times 4 \mu\text{m}$.

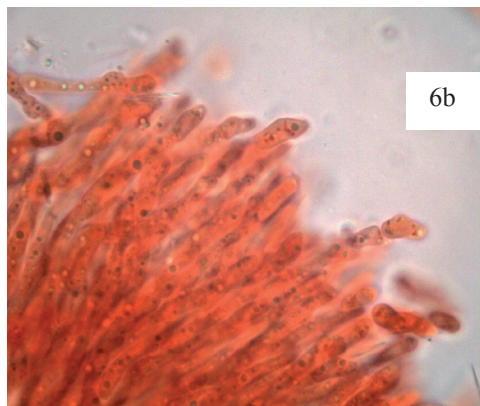
Basidiolen: $16\text{--}22 \times 3\text{--}4 \mu\text{m}$, smal knotsvormig, er tussen enkele basidiën met 1 of 2 sterigmen (waarschijnlijk niet goed uitgegroeide, want volgens de literatuur is de soort 4-sporig).

Cystiden: cheilo- en pleurocystiden niet gezien.

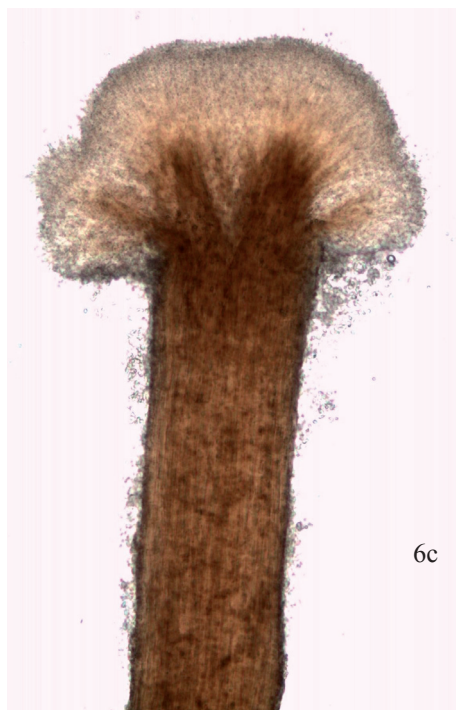
Hoedhuid: een cutis, hyfen $2\text{--}8 \mu\text{m}$ breed.

Gespen in alle weefsels aanwezig.

Uitgebreide beschrijvingen van *C. racemosa* zijn o.a. te vinden in "A monograph of marasmod and collybioid fungi in Europe" en de 'FAN' deel 3.

Figuur 6. *Collybia racemosa*. Zijtakje steel door stereomicroscoop (a) en onder microscoop (c) en conidiën aan de top van een zijtakje van de steel (b). (Foto's: Marian Jagers)

gebladerte waren gehaald, bleken er aan de basis van de steeltjes zwarte knolletjes (sclerotia) te zitten. *C. racemosa* groeit op oude vruchtlichamen van vlezig paddenstoelen. Soms ontbreken die omdat ze al zijn vergaan. Dat was bij deze vondst kennelijk ook het geval.

C. racemosa heeft als bijzondere eigenschap dat het zich zowel geslachtelijk (aan de lamellen) als ongeslachtelijk (aan de zijtakjes van de steel) kan voortplanten. In de werkruimte, later op de dag, was door de stereomicroscop te zien dat de zijtakjes op de steel een slijmerig hoed-achtig uiteinde bevatten waar volgens de literatuur de ongeslachtelijke sporen (conidiën) worden gevormd. De microscopie werd uitgesteld tot na de werkweek. Achteraf wat spijtig want rijpe basidiën en geslachtelijke sporen kon ik in het gedroogde materiaal niet vinden. Maar mogelijk waren ze nog afwezig. De lamel-preparaten bevatten wel veel conidiën. Dat er aan

de zijtakjes conidiën worden gevormd was vervolgens ook goed te zien. A.E. Jansen (1991) geeft over de groeiwijze aan dat Watling & Kendrick (1977) tot de conclusie kwamen dat *C. racemosa* zich eerst als een lange steel vanuit het sclerotium ontwikkelt. Dat dan de zijtakjes worden gevormd die de conidiën gaan produceren en dat daarna pas de hoed aan de top wordt gevormd. Op een fraaie foto op de internetsite Funkorb.de is de groeiwijze te zien. In het veld was al opgevallen dat enkele stelen hoedloos waren. Een gevolg van ouderdom of beschadiging, dacht ik. Volgens de Engelse internetsite Wikipedia, waar een uitgebreide

Figuur 7. *Collybia racemosa*. (Foto: Marian Jagers)

beschrijving van *C. racemosa* te lezen is, komt het niet vormen van de hoed soms voor, omdat de soort kan vertrouwen op beide mogelijkheden om zich voort te planten.

De week van Luc Lenaerts (vervolg):

Dinsdag

De derde dag werd onder leiding van de Duitse vrienden NSG Sonnenborg, Mürschnitzer Sack bezocht: een vochtig, gemengd bos met berk, den, wilg en veel sparren. Snel vonden zij op wilg *Lentinus suavissimus*, een kleine, bleekgele paddenstoel met getande lamellensnede en een felle anijsgeur, een zeldzame soort in heel Duitsland. Andere bijzondere soorten op spar waren hier *Gymnopilus picreus*, met oranje hoed en gelige plaatjes, en de schitterende *Tricholomopsis decora* (Gele houtridderzwam). Zij toonden ook *Piloderma croceum* of Goudfranjevlies, met goudgeel mycelium en rhizomorfen tussen naaldenstrooisel, en (na lang zoeken) op den *Pseudomerulius aureus* of Gulden plooiwies, een oranje merulioïde zwam met goudgele boord; twee in de lage landen bijzonder zeldzame houtzwammen. De lijst gordijnzwammen werd nog flink uitgebreid, o.a. met *Cortinarius malachius* (Donkerlila gordijnzwam), een soort met (donker) lilagrijze hoed, met grauwgrijze, zemelige rand.

Woensdag

De vierde dag deden we een toeristische uitstap naar Weimar en omstreken. 's Avonds konden we weer 'nieuwe' gordijnzwammen bewonderen, zoals: *Cortinarius bulliardii* of Roodvoetgordijnzwam met rode steelvoet, *Cortinarius callisteus* (Oranjegele gordijnzwam)

Figuur 8. Gele houtridderzwam (*Tricholomopsis decora*). (Foto: Daniëlle Lenaerts)

met oranje hoed, oranjebruine plaatjes en onaangename geur (volgens Breitenbach een geur van 'erhitztem Schmieröl', 'Lokomotiven-Geruch'), *Cortinarius glaucopus* met bruine hoed, violette lamellen, blauwviolette steel, *Cortinarius ophiopus* met dikke wollige laars rond de steel en *Cortinarius torvus* of Gelaarsde gordijnzwam met grauwe kleuren en flinke (niet-wollige) laars rond de steel.

Figuur 9. Goudfranjevlies (*Piloderma croceum*). (Foto: Daniëlle Lenaerts)

Donderdag

De laatste dag werd een sparrenbos in Siegmundsburg, Blessberg en het Goldpfad in Neumannsgrund, Limbach bezocht. Ik vermeld hierover nog het vinden van *Limacella guttata* of Grote kleeftarasol, met (zwarte) druppels op steel en ring en *Lentinellus ursinus* var. *castoreus*, een grote variant (grootste diameter 9 cm) van *Lentinellus ursinus* op spar, een mooie afsluiter voor een bijzondere werkweek vol interessante waarnemingen en heel veel gordijnzwammen.

Literatuur

Antonin, V. & Noordeloos, E. 2010. E. A monograph of marasmoid and collybioid fungi in Europe, IHW-Verlag, 442–445.

Bas, C et al. Flora Agaricina Neerlandica, deel 3. Balkema, Rotterdam. 1995, 109–110.

Cléménçon, H. 2004. Cytology and Plectology of the Hymenomycetes, J. Cramers Stuttgart, 109.

Jansen, A.E. 1991. Het geslacht *Collybia*, Wetenschappelijke mededeling KNNV nr. 205, 18–19.

Internetsites:

<http://www.fundkorb.de/>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Dendrocollybia/>

